

## Türk Kültürlü Halklarda Yarış-Pir-Ruhî İlahî Mitolojik Bağlantısı

Yaşar Kalafat\*

"Aslanlar kendi tarihlerine kavuşuncaya kadar kitaplar avcuyu övecektir." Geronimo, Kızılderili Kabile Reisi

"Bürcü deyer bu saray,

Ovcu ovun pusar ay.

Sae terlen balasısan

Qoşulma gel bu saray"<sup>1</sup>

### Giriş

Bu yazıda yarış konusuna "Yarış-Pir-Ruhî İlahî" bağlantısından hareketle girerken bu ilişkinin mitolojik boyutu üzerinde de durmaya çalışacağız ve yarış hareketinin merkezine av temasını alacağız. Bu algılayış tarzında avlayan ve avlanın yanı sıra bu yarışta bir de hakem durumunda olan taraf vardır. Avın farklı pozisyonları karşısında avcının aldığı tavır, bu tavırları belirleyen ilahî mizan ve tartıyı adil kılan faktörler vardır. Tartı birimlerinden birisi de "hayır anlayışı"dır.<sup>2</sup> Bazı yarışlar vardır ki yarışanlardan kaybetti sanılanlar gerçekte kazanan taraftır. Av da avcı da esasen birbirleri ile değil kendileri ile yarışırken yarışın kazananı yarışın özel kurullarına göre belirlenmektedir. Yarış sadece vasıl olma değil, özel şartlarda ulaşabilmektir. Bu şartlardan birisi de icazet almak, alabilmek, almış olmaktır.<sup>3</sup> Bu

\* Dr. Yaşar Kalafat

Halkbilim Araştırmalar Merkezi, Ankara.

yasarkalafat@gmail.com

<sup>1</sup> İsrail Abbaslı, *Folklor Çelengi*, Bakı 2008, s. 4–19.

<sup>2</sup> Anlatıya göre hükümdarın biri mahiyeti ile birlikte ava çıkar. Avda bir terslik olur ve hükümdarın bir parmağı kopar. Geçmiş olsun diyen vezir "vardır bunda da bir hayır efendim" der. "hayır, bunun neresinde d" diye sinirlenen hükümdar vezirini zindana attırır. Bir yıl sonra hükümdar tekrar ava çıkar ve yamyamlara esir olur. Yamyamlar yakaladıkları diğer avcıları yamyam başının ziyafetinde yerlerken, padişahı parmaksız, kusurlu, sakat buldukları için yemezler. Bunun üzerine padişah vezirini zindandan çıkarır. Vezir vardır bunda da bir hayır der. Vezir, hükümdarın tekrar kızdığını görünce vezir, "Beni zindana atmasaydınız olay esnasında zindanda değil, yamyamların midesinde olacaktım." der.

<sup>3</sup> Yakut/Saha Türklerinde bereketi celp etmek için ruhlara saçı yapılır ve bereket ruhlardan istenilir. Avcı ava çıkmadan evvel ormanın ruhundan avının bol olması için yardım ister. Keza balık avlamaya giden balıkçı balık avının bereketi için suyun iyesine saçı yapar. Bu saçılarda yapılan dualar bereket için yapılırlar. Yolculuğa çıkan Yakut/Hakas Türkü yolculuğunun iyi geçmesi salimen gidilip dönülebilmesi için od/ateşe saçı yapar. Kutsal ağaçlara yapılacak saçı için kasabanın sınırındaki ağaçlar seçilir. Bunlara para bırakılır ve *çaput/saçı* bezi

yarış, “yarış için” değildir. Bu yarış “toplum için midir? Bu yarış toplumdaki etkin güç içindir de toplumu da mı kapsamış olmaktadır? Bu noktada bizi mitolojik döneme götüren inanç anlayışı olan halk tasavvufu önem kazanmaktadır. Ruh anlayışının önemli yer tuttuğu mitolojik dönemin inanç sistemi olarak kabul gören Gök Tanrı inanç sistemi ve İslâmî inanç sistemi arasında ilişki kurulabilmeyi sağlayan halk inançları üzerinde durulacaktır. Bulgularımıza sözlü kültürümüzden örnekler verilecektir.

Avın Piri, Avın Ruhü iyeler/ruhlar sistematığının yansıtılışında yanılmıyor isek inanç sisteminin doruk noktasında olduğu kabul edilen tanrının maiyetinde idi ve diğer iyeler gibi onun da bazı özellikleri vardır. *Patimat* veya *Fatimat* bunlardan biri idi.<sup>4</sup>

Azerbaycan Şamahı’da Baba Dağında *Pire Kekil/ Keklikli Pir* diye bilinen ve avcılar tarafından avın bereketli olmasını için avdan evvel ziyaret edildiği bir pir vardır. Burada av yapılması yasaktır. Av-avcı arasındaki yarışta ateşin, suyun veya ormanın iyesi ile baba dağındaki avcının pirinin fonksiyonu mahiyet bakımından farklı değildir. Yaşayan halk inançlarından hareketle toplumun ruh derinliklerine inilirken av-avcı-pir bağlantısı, arayışın yol güzergâhlarından birisi olabilir.

Büyütülmeğe muhtaç yavrusu olan hayvanları avcılardan koruyan, mevsimsiz ava çıkan avcılar cezalandıran veya bu avcıların sığınabilecekleri bir iye olarak “Obo” lar bilinir.<sup>5</sup>

*Ovo* veya *Obo* Eski Türk inanç sisteminde yol iyesi ile bağlantılı koruyucu bir ruh/iyeye olarak bilinir. Uzun yola çıkanlar, sarp dağları aşacak olanlar, ıssız geçitlerde bir sıkıntıya uğramamak için obo’ya saçı yaparlar. Bunlar, çok kere yerleşim yerlerinin çıkış bölgelerinde veya yol boyunca yer alan dağ eteklerinde görülen taş yığınlarıdır. Buralara yola çıkanlar

---

bağlanır. Sınırın geçilmesi ağacın izni ile olur. Yoldaki, ormandaki ve suda engellere karşı verilecek yarışta suyun, ormanın ve ateşin pirinden icazet alınmış olunur. Onların güçleri ile güçlenmiş olmak amaçlanır. Bu gücü almak yarış kurallarına aykırı değildir. Bu gücü almış olanın kazanma şansının daha fazla olduğuna inanılır.

<sup>4</sup> Karaçay Türklerinde Okçuluk/Avcılığın Piri veya Avın Piri *Patimat* veya *Fatimat*’tır. Bu iyenin dünyayı dolaştığına yüzde yüzü yalan olan haberler taşıdığına inanılır. “yalan atıcı” olarak bilinir. Avcıların nişancılıklarındaki palavra atıcılıkları ile bu pirin veya iyenin palavra atıcılığı arasında gözlenen müştereklik, dünya ile yalan dünya veya batın ile zahir veya kendi ile gölgesi arası gibi bir bağ, ilinti vardır.

<sup>5</sup> *Ovo* veya *Obo* Eski Türk inanç sisteminde yol iyesi ile bağlantılı koruyucu bir ruh/iyeye olarak bilinir. Uzun yola çıkanlar, sarp dağları aşacak olanlar, ıssız geçitlerde bir sıkıntıya uğramamak için boya saçı yapılır. Çok kere yerleşim yerlerinin çıkış bölgelerinde veya yol boyunca yer alan dağ eteklerinde görülen taş yığınlarıdır. Buralar yola çıkanlar tarafından yardımcı celp etmek cezasından kaçınmak için taş veya çaput saçısı yaparlar. Obo adeta tekin olmayan yerlerin koruyucu ve korkutucu gücüdür.

“Basa-basa oba sen

Niye getdin ova sen?

Balalı Ceylan vurdun,

Çetin derdden sovasan” (Güllü Yoloğlu, *Mövsim Merasimleri*, Bakı 2009, s. 50)

tarafından yardımı celp etmek, cezasından kaçınmak için taş veya çaput saçısı yaparlar. Obo adeta tekin olmayan yerlerin koruyucu ve korkutucu gücüdür.

Türk kültürlü halklardan Yakutlarda avcılar tarafından avın bereketli olması için kurban kesilir hayır işlenir. İlkbaharda balık avına çıkılmadan evvel doğum yapmamış bir inek alınır “U İçite” olarak bilinen bu hayvan kesilir. Bu uygulamalar kötü ruhların kötülüklerini def etmek ve iyi ruhların da iyiliğini celp etmek için yapılan bir yarıştı. Böylece av ve avcı arasındaki yarışta kansız kurban gibi kanlı kurbanın da yer aldığı görülebiliyor.

### Metin

Av denilince ve ilk av hatırlanınca hatıra içgüdü ve kuralsız bir yaşama yarışı gelir. Gücü yeten yetene, gücünün beden veya silah varlığı bakımından zayıf olan karşısında sorumsuzluğu düşünülür. Tüm canlılar hatta bütün varlıklar arasında bir avlanmadan bahsetmek mümkündür. İnsanların avlanması ise ilk insanla başlar ki bu belki de ilk yarıştır.<sup>6</sup> “Av avlayanın, kemer bağlayanındır” öz deyişinin de kuralları vardı. “Avcı avını kanadından tanır” deyişinde sadece zahiri anlam yoktu.<sup>7</sup> Türk halk tefekkürüne göre nebatat, hayvanat, insanat ve hatta cemadat arasındaki bu yarışın kuralları yarış başlatılmadan evvel konulmuştu. Cismanilik, nefsanîlik ve ruhanilik üçlemi bütün yaratılmışlar için geçerli idi. Bu yarışta sulardan geçit için destur isteniyor, kurtlara emanet edilmiş kuzular için ağaçlar veya kayalar şahit gösterilebiliyordu

“Ekinci yerden umar balıkçı gölden”

“Ovcu ovunda yolcu yolunda gerek”<sup>8</sup>

Bu soylu avda insanoğlu da, toprak da balık da su da hem av ve hem de avcıdırlar. İlahî denge içerisindeki bu devri dayımın kuralları ve kuralların halk arasında yaşamakta olan dayandıkları inançlar vardır.

“Vurma avcı vurma

Ben yaralıyım

Hem karalı hem yaralı

Ben bu dağın meralıyım”

<sup>6</sup> Fahrettin Coşguner, Sait Okumuş, “Av ve Avcılığa dair XV. Yüzyılda Yazılmış Bir Risale: Kitâb-ı Sayd-Name”, *Nüsha, Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz 2007, S. 24, s. 47–55.

<sup>7</sup> Mesut Azmanoğlu, *Türk Dünyası Atasözleri*, Turan Kültür Vakfı, İstanbul 1999, s. 28.

<sup>8</sup> Prof. Dr. Vilayet Cafer, “Göyçe Yazılar’ın Hikmeti”, *Folklor ve Etnografya*, 2007, S. 3–4, s. 76–84.

Denilirken türküdeki meral/maral dağdaki hayvanlardan herhangi birisi veya herhangi bir meral mi idi? Yoksa “hangi dağım kurdu öldü” söyleminde olduğu gibi her dağın sıradan olmayan belirli bir kurdu mu vardı. Bahsi geçen maral ve kurtların don değişme motifi ile ilişkisi olabilir miydi? İfnayı vücut yapabilen insanı kâmilde olduğu gibi, ifnayı vücut yapabilen Merallardan da bahsedilebilecek miydi? Sadece insanlar mı güvercin olabiliyorlardı. Güvercinlerden bir güvercin de var mıydı ki insan donuna girebilirdi?

Yaralı olmak, yaralanmış olmak yarış kurallarında özel bir hal mi idi? yaralıya dokunulmaması için yaralı oluşun açık edilmesi yetiyor muydu? Yaralayanla yaralanan arasında sahiplenilmiş olma anlamında zel bir hukuk mu vardı? Yaralı av “özge malı” mı oluyordu?

Bu kurallar özel hallerde yeni farklı hükümler de içerebiliyordu. Bunlar, sadece çiftleşme zamanı veya yumurtlamanın arifesinde avın yasaklanmış olması değildir. Böyle mevsimlerde avlanmanın onaylanmayacağını anlatmak için;

“Ummasın Avcı

İlle de balıkçı “ denilmiştir.

Avcılıktaki inanç içerikli kurallarından birisi de ava et götürme yasağıdır. Azerbaycan Türk kültür coğrafyasından yapılmış bu tespite göre, İnanca göre, Allah bele avcılara et kısmet etmez, “eti zaten var. Fazla eti neyniyir” dermiş.<sup>9</sup> Halk inançlarında etin karabasan gücü olduğu inancı vardır.<sup>10</sup> Av aletleri ve silah bağlantılı başka inançlar da vardır.<sup>11</sup> Avcılardan silahsız olan avcıya, komşuya, yolda rastlanılan kimseye avdan pay verilir ancak avcı avcıya avından pay vermez. Avının bereketinin kaçacağına inanılır. Avda nasibi olmayana avdan pay ayırmak adeta av pirine ters düşmek gibi algılanır. Bir avcının belirleyip sahiplendiği ava diğer avcı ateş etmez. Bu kural gönül avlanmasında da böyledir.<sup>12</sup> Esasen halk inançlarında sürekli görülen zahir-batın bağlantısı av yarışı için de geçerlidir.

Batı Türklüğünde avdan “av payı” ayırmak şeklinde görülen uygulama kuzey Türklerindeki *u-içite* inancı ve *ovo/obo* inancından farklı bir uygulama değildir. Kurban türü

<sup>9</sup> Kaynak Kişi, Elipaşa Eligardaşoğlu Abozorov, kırk yaşlarında Baku’de yaşayan bir avcı.

<sup>10</sup> Doğu Anadolu’nun bazı yörelerinde ve Özbekistan’da kırkı çıkmamış bebeğin bulunduğu eve götürülmeyecek nesnelere arasında e ve bilhassa yeni kesilmiş hayvanın taze eti de vardır. Bu etin bebeği basacağına inanılır. Basılmış bebek hastalanır gelişemez.

<sup>11</sup> Doğu Karadeniz’de bağlanarak büyü yapıp zıfta başarılı olamayan damadın bağı tabanca ile açılır.

<sup>12</sup> “Aleskerem her elimden aliyam  
Gözel sen dertlisen ben yaralıyam  
Dedi nişanlıyam özge malıyam  
Sındı kol-kanadım yanıma düştü” Aleskâr

hayırlar bereketin artması adına ekim, dikim avın başında yapıldığı gibi şükür, hamt anlamında biçim, hasat ve av dönüşü de yapılır.<sup>13</sup>

“Ava giden avlanır” öz deyişi ile avcının avı ile olduğu gibi kendisini avlayabilecek başka bir avcı ile yarış halinde olduğu da anlatılmaktadır. Bu özlü söz bir noktada avın kurallarını koyan avın serini takip edebildir ve her an yarışa müdahale edebilir, anlamındadır. Hiçbir av sahipsiz değildir. Avcılar avlarının geçici ve zahiri sahipleridirler. Avlanılanın da avlayanın da gerçek sahibi her şeyin sahibi olandır.

Ava giden avcıya , “Avin ağır olsun” “rast gele” “avin kanlı olsun” “saçman boşa gitmesin” gibi dualar yapılmakla beraber duaların türü gidilen avın cinsine göre değişir. Bazen hayır dua edilme adına söylenen söz kargış yerine geçebilir. Azerbaycan’da her avın eti eve götürülebilirken, porsuk eti evin eşliğinden içeri sokulmaz. Bütün avlarda ateşli silah kullanırken Türk kültürlü halklardan Pinyaniş aşiretinde kurt avına çıkan ateşli silah kullanmaz. Ruh-rızık bağlantısı olduğuna inanılır.

Türk kültür coğrafyasın da bazı avcılar arasında yaşayan inançlar arasında ava abdestli gidilmesi ve av silahının besmele ile kullanılması inancı da vardır. Avın helal olduğu inancı avlanılanın *bismil* olması ihtiyacını da yanı sıra getirmiştir. Abdestli olmak ve besmele ile tetiği çekmek Mutlak olandan icazet almak tarzındaki izahımızı doğrular mahiyettedir.

Türk kültürlü halklarda yaşayan inançlardan birisi de yırtıcı hayvanlardan sadece kurdun parçalamış olduğu evcil hayvandan arta kalan etin yenilebileceği inancıdır. Bu inanç kurdun avını parçalamadan evvel boğazladığı boğazlanmış hayvanın ölmeden, parçalanmadan evvel boğazının kesilmiş olduğu inancından gelmektedir.

Ağzı bağlanan kurt, ağzı açılıncaya kadar avlanamaz. Kurdun ağzının bağlanma sebebi ortadan kalktıktan sonra, yani evcil hayvan yabandan çiftliğine dönünce, kurdun ağzını bağlayan muhakkak açmak zorundadır. Zira ağzı bağlı kurt açlıktan ölür ve Allah indinde onun ağzını bağlayan mesul olur, inancı vardır. Bunlar yaşam yarışının kurallarıdır. Ağzı bağlı olduğu halde saldırganlık yapan kurt veya bağlanmış olduğu kurdun ağzını açmayan kimse yarışın kurallarını ihlal etmiş olur. Bu bir nevi karşılıklı haklar ve görevler meselesidir. Bu yarış sadece hayvanat ile insanat veya sadece hayvanat ile nebatat arasında değil bütün

<sup>13</sup> Bir dönemler Ankara’nın o yıllarda bir kısım halkı Kırım Tatar Türkü olan Yahşihan bağbozumundan evvel ve sonra ürünün bereketli olması için kurban kesilirdi. Bir dönemler halkının bir kısmı da Kafkas göçmeni olan Kars’ın Bozat köyünde ilkbaharda ekin ekilmeye çıkılmadan evvel sırayla her hane bir kurban keser yapılan yemekler birlikte yenilirdi. Toprağa ilk tohumu kuranı ilk kesen hane atardı. (Nimet Berkok Toygar, “Sarıkamış Çerkez Bozat Köyü halk Kültüründen derlemeler” *Süleyman Kazmaz’a Armağan*, Hzl. K. Toygar, N. B. Toygar, Ankara 2009, s. 243-250.)

yaratılmışlar için geçerli idi. Elin ayağa ve her ikisinin ilgili insanoğlunun nefsinden sorulacak hesabı vardır. Kişioğlu elinin, ayağının hesabını vermekle kalmayıp onlar vasıtası ile işlenmiş hayırların da hak sahibi idi. “Ne verirsen elinle o gelir seninle” denilmiştir. Bu husus Hak şairlerinin şiirlerine de doğal olarak yansımıştı.<sup>14</sup>

Birçok yerde bu arada Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında ihtiyaçtan fazla av avlanmaz. Ayrıca avcıların 40. avı avlamaları da yasaklanmıştır. Azami 39. avla yetinilmesi gerektiğine inanılır.<sup>15</sup> Bazı yörelerde aynı avda “dörtten fazlası haramdır. Nesli tükenir” inancı vardır. Bu tür yaşamda dengeyi sağlayıcı diğer canlıların avlanmaları ile de ilgili inançlar vardır.<sup>16</sup> Bunlar yarışın kural koyucuları tarafından konulmuş dinî kaideler olup halkların ruh karakterini belirlerler. Ne hikmet ise bu tür kurallar bazı hayvanlar mesela *kızıl kaz (Flamingo)* için konulmamıştır. Bir kısım kuşlar için bu tür kısıtlama konulurken *karga* gibi eti yenilmeyen kuşların avlanmalarına, av kuşlarının yumurtalarını yiyerek nesillerinin tükenmesini önlemek için sınır konulmamıştır.

Av-avcı arasındaki yarışta şer veya hayır fonksiyon üstlenmiş olmak bakımından mitolojik hayvan türü varlıklar da bir boyut oluşturur. Vahşi atın avlandığı çağlarda atın totem olduğu üzerinde de durulmuştur. Manas'ta Ağ-boz atların div/devlerin imhasında etken oldukları anlatılır.<sup>17</sup> Div aynı zamanda çok büyük gövdeli cin anlamına da gelmektedir. Çin mitolojisinde ejderhalar en büyük avı simgelemekte, Türk'ü temsil etmekte ve hedef olarak gösterilmektedir.

Ural-Batur Destanında *Samrau*, *Humay* ve *Ayhulu* mitolojik kuşlarından bahsediliyordu ki, bunlardan *Samrau*; *Simurg*, *Semender*, *Zümürüdi Anka* hayrın temsilcisi ve kahramanın yardımcısı olarak görünmektedirler. Semender Kuşu belirli bir yaşa gelince göğsünden çıkan bir ateşle yanmakta küllerinden tekrar canlanmaktadır.<sup>18</sup> Bu bulgu yarış münasebeti ile üzerinde durduğumuz devri daimin bir örneğidir.

<sup>14</sup> “İman etmiş canım el ve ayağım  
Allah'a inanmak ruh dayanağım  
Hazreti Peygamber bağlantı bağım  
Oğuz'un boyudan karapapağ'ım” Ahmet Saraçoğlu

<sup>15</sup> Kaynak Kişi; E. E. Abozorov.

<sup>16</sup> Anadolu'da turnaya karşı silah kullanılmaz. Kars'ta angut diye bilinen bir tür yabancı kazı avlamak günah sayılır. Güvercin avının sakıncalı olduğu inancı olan yerler de vardır. Leylek av hayvanı değildir. Yeşilbaş ördek ve kuğunun eşi ile birlikte çift gezdiğine çiftlerden birisinin vurulması hâlinde diğerinin vurulan eşinin etrafında uçarak, tavaf ettikten sonra da intihar ederek öldüğüne inanılır. İnanca göre turna her basımda iki yavru yapar ve yavrulardan birisi dünyaya gelince annesi tarafından yenilir diğeri avlanır ise nesli kesileceği için avlanılması günahtır, denir. Kınalı keklik gibi bazı hayvanların avlanmasını önleyen efsane gibi dini anlatılar vardır

<sup>17</sup> Nezaket Hüseyinova, *Qedim Türk Gahramanlık Destanlarının Tipologiyası*, Bakı 2009, s. 127–128.

<sup>18</sup> *age*.

Av zeminli yarışta uğurluluk ve uğursuzlukla ilgili bazı inançlar vardır. Ava giden avcının önüne ilkin tavşan çıkarsa ve o tavşan vurulamaz ise av uğursuz sayılır. Tavşana yüklenen bu uğursuzluk teşhisi onun pişik/kedi grubundan olduğu inancı ile izah ediliyor.<sup>19</sup> Bu türden inançların derinliklerinde ongun, tös, totem inancının izleri aranabilir. Uğur ve uğursuzluk ak ve kara iye inancı ile ilişkilidir. İzahı kanlı ve kansız kurban inancının amaç ve maksadı ile yapılır. Kaşkayı Türklerinde avda sürekli tutukluk yapan tüfek genç bir kızın giysisinin göğüs kısmının içeriğe sokulur altından geçirilerek çıkarılır. Bize göre bu uygulama silaha âlem değiştirmedir. Kara iyelerin hâkim oldukları ortamdan silah başka bir ortama geçirilmiş olmaktadır.

Türk kültürlü halklarda sosyal teşkilatlanma ve onun işleyişi, inanç dünyasından tamamen bağımsız değildi. İnanç yapılanmasının esaslandığı ilkeler sosyal ilişkilere de yansımıştır.

Efsaneleşmiş bir av hikâyesine göre, Bir zamanlar ana dili Zazaca olan Türk kültürlü halklarda şimdilerde zor hatırlanan bir av uygulama şekli vardı. Bu ava *Kola Çıkma* deniyordu. Kola çıkma ağır kış şartlarında oluyor ama yarış insanlar ile kış veya açlık arasında olmuyordu. Kola çıkmak bir nevi özel şartları olan soygundu. Kola çıkmak için herhangi bir ev seçilemezdi. Kola çıkmaya uygun ev sözgelimi asgari dört inek veya öküzü olan evdi. Tek inekli veya öküzlü eve kola çıkılmazdı. Kola çıkanlar hayvanların hepsini değil muayyen bir kısmını alırlardı. Kola çıkanlar sadece kendileri için değil, diğer muhtaçlar için de ganimetten pay ayırırlardı. Kol hasılatının dağıtım adaleti sadece kolcular arasında değil koldan pay alanlar arasında eşit olmalıydı. Bu çok yönlü görünen özünde tek boyutlu bir yarıştı. Kola çıkanlar ganimetle övünemezler, evine veya ahırına girilen kimse mağduriyetini yaygara yaparsa yarışı yitirirdi. Âdete bu varlıkların varlıksızla yaptığı özel şartlarla sınırlı bir yarıştı. Kola maruz kalmış ev yakılmaz kapısı bacası kırılmaz alınacak hayvanlar bacadan çıkarılır ve kesinlikle namusa hanel getirilmezdi. Yarış alınan ve paylaştırılan maddi varlıkta değil avın seçilişinde, avlanış kurallarında, paylaşılmadaki ilahî dengede idi. Bu yarış kendi içinde çok kazananı ve çok kaybedeni de olabilen türden bir yarıştı.

Bu bir kemalat meselesi idi ve yarışı kazanmada emsal kemalatın seviyesi, düzeyi idi. zahiri nitelikli bu tespitin batını boyutları üzerinde durulamaz mı idi. Bu arayış bizi mitolojik döneme götürebilir miydi? Halk edebiyatının kaynaklığı açıklamaları kolaylaştırıcı olabilir.

“Ahşam da geribdi, men de geribem,

<sup>19</sup> Kaynak Kişi; E. E. Abozorov.

Neler üreyimden keçir darıxdım.

Zalim ayrılığın kâmil ovçusu,

Oh atdı, sinemi deşti, darıhdım”.<sup>20</sup>

Zalim avcı, av mevsimine mi uymayıp henüz yumurtlamış ava mı ateş etmişti, özgenin avını mı sahiplenmeğe kalkmıştı?

Hak Aşığı Hüseyin Bozarganlı av yarışının da kuralları olduğunu şiirleştirirken,

“Okuyup, telim alıb,

Qanundan çıkmak necedi?

Bir sürfede çörek kesib,

Ona keç bakmak necedi?

Qızıl üzüyü anlamazın<sup>21</sup>

Barmağna takmaq necedi?

Hüseyin deyer canavarı

Qoyuna bırakmak necedi?

Batinde yırtıcı gurd

Zahirde çobandı bilin

Zahirde çobandı, bilin.”

demektedir ki, avda yarışa girebilmek av eğitimi gerektirmekte bu eğitimden sonra sorumluluk kesinleşmektedir. Sade insanın sınırlı sorumluluğu ile iddialının sorunluluğundaki farklılık bu noktada başlamaktadır. Aralarında tuz ekmek hakkı olanların yarışında dikkate alınacak özel yarış kuralları vardır ki, bu yarışta fentte yer yoktur. Çiftler arasında akit yüzüğü de böylesi bir sorumluluk getirir ve yarış statüye sokar.

Gola çıkmanın zamanı hedef seçimi ve uygulama biçimi de hak âşıklarının şiirlerine yansımıştır.

“Seyyad olub ov beresin kesende,

Yahşı yerde yahşı gözle yahşı yat.

Ovun gelib beresine çatanda

Servaht dayan, dürüst tuşla, yahşı at”<sup>22</sup>

Kola her haneye çıkılmayacağı da şiirimize yansımıştır. Buna göre çiftleşme zamanı uçan da, kaçan da yüzen de avlanılmaz. Keza yumurtlama ve süt verme zamanı da avlanmak

<sup>20</sup> Behman Vetenoğlu, *Folklor ve Etnografya*, 2007, S. 3–4, s. 86.

<sup>21</sup> *Aşık Hüseyin Bozarganlı Eserleri I Cild Şeirler*, Bakı 2008, s. 9.

<sup>22</sup> *age.*, s. 17.



av yarışında kural dışıdır. Tomurcuk halindeki gülün açması beklenir o gül derilmez. Zira neslini idame için belirli bir kök ve tohum tekâmülü için zamana muhtaçtır.

Quşlar qanad üstedi,  
Senen murat istedi.  
Elin qurusun ovçu  
Vurma murat üstedi”  
“Men aşigem, ov değil,  
Çakmak deyil, qov deyil.  
Qolun qurusun, ovçu,  
Bu vurmali ov deyil  
“Qaranquşam, qaranquş,  
Qanadım ayric-ayric.  
Meni vuran han oğlu  
Qan kussun ovuc-ovuc”

Böyle haller için başka örneklemelerde de görüleceği üzere ilahî kuralı ihlal ettiği için onlara ellerinin kollarının kurumması, kan kusmaları için kargış edilmiş yani ilahî adalete cezaları için başvurulmuştur.<sup>23</sup> Bu bir yarış kurallarını ihlal edenin kural koyucuya şikayet edilme idi.

## Sonuç

Halk inançlarında yarış kişinin kendisine karşı verdiği hissî, fikrî, inanç katmanlaşması sonucu oluşmuş manevî mücadeledir. Fiziki güç olan öncelikli bir arayış şekli değildir. Fiziki güç güdümdedir. Kişi kendisi ile yarışırken bu yarış fizikine karşı vermez.

Bu yarış kuralları ilahî denge ile kurulmuş olan ve yaratılmışların icabet etmek durumunda oldukları bir yarıştır. Yarışma alınacak mesafe için iddialı olunamaz. İslamî tanımlamalarla, yarışın sonucuna, akaidine amel ve iman etmek suretiyle katlanılır. Yarışa girenler dünyaya gelmeden evvel tercihlerini yaparak ilahî düzende yerlerini almışlardır.

Yarıştta “ben” duygusuna ve böbürlenmeye yer yoktur. Bu hal “Gülme komşuna gelir başına”, “Büyük lokma ye büyük konuşma” gibi özlü sözlerle anlatılmıştır. Yarışta bed dua etmek de yoktur. Kargış edene “ağzından çıkan göğsünden girsin” veya en fazla “seni ona

<sup>23</sup> Güllü Yoloğlu, *Mövsim Merasimleri*, Bakı 2009, s. 51, 146.

havale ettim, bildiği gibi yapsın” gibi tepkiler gösterilebilir. Yarış kural koyanın kuralları uyarınca onun gözetiminde yapılır.

Yarış çok kere insanlar arasında geçiyor gibi sanılır. Yarışın bütün yaratılmışlar arasında geçebileceği düşünülmüş ve o şekline inanılmıştır. İnsanların dışındaki yaratılmışların aralarındaki yarışın mahiyeti yeterince bilinmemektedir. Anlatılarda yaralı bir ceylanın güzelliğine kurbağa tarafından dil uzatılması ceylanının onu daha fazla yaraladığı gibi hususlara yer verilir ki, dil yarası hançer yarasından daha öldürücüdür. Öz deyişi hayvanat arasında da kendine yer bulabilmektedir. Diğer taraftan onların da sahipsiz olmadıkları ve sahipleri olan mutlak güce karşı bir takım vecibelerinin olduğunu gösteren inançlar da vardır. Bu cümleden olarak kurak havalarda bütün canlıların yağmurun yağması için zikrettiklerine inanılır. Zulmedilen bir hayvana karşı yapılan zulmün, zalimin yanında kalmayacağına inanılır. Taşın dahi sabrının taşıp çatlayabileceği veya meyve ağacının da kem gözden mağdur olabileceğine inanılır.

Bu anlayıştaki yarışın galibi, yarışı kurallarına itiraz etmeden sürdürebilendir. Bu iyiye güzele gitme yolunda çirkin ve kötüden arnabilme arayışıdır.

### **Kaynaklar**

Abbashi, İsrail, *Folklor Çelengi*, Bakı 2008.

*Aşık Hüseyin Bozarganlı Eserleri I Cild Şeirler*, Bakı 2008.

Azmanoğlu, Mesut, *Türk Dünyası Atasözleri*, Turan Kültür Vakfı, İstanbul 1999.

Cafer, Vilayet, “Göyçe Yazılar’ın Hikmeti”, *Folklor ve Etnografya*, 2007, S. 3–4, s. 76–84.

Coşguner, Fahrettin, Sait Okumuş, “Av ve Avcılığa dair XV. Yüzyılda Yazılmış Bir Risale: Kitâb-ı Sayd-Name”, Nüsha, *Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz 2007, S. 24, s. 47–55.

Hüseyinova, Nezaket, *Qedim Türk Gahramanlık Destanlarının Tipologiyası*, Bakı 2009.

Toygar, Nimet Berkok, “Sarıkamış Çerkez Bozat Köyü halk Kültüründen derlemeler” *Süleyman Kazmaz’a Armağan*, Hzl. K. Toygar, N. B. Toygar, Ankara 2009, s. 243–250.

Vetenoğlu, Behman, *Folklor ve Etnografya*, 2007.

Yoloğlu, Güllü, *Mövsim Merasimleri*, Bakı 2009.